נוֹשְׂאֵי כְלֵי זֵיסָר שְׁמָרוּנִי כָּל הַלַּיְלָה, אָמְרוּ לֵיהּ רבנן, שָׁמָא דְּבַר 1
איסור עֶרְוָה בָּא לִידֵךְ וְנִיצַלְתָּ חֵימָנוּ, ולכן נעשה לך נס, דְּתָנְיָא – 2
ששנינו ברייתא, כָּל הַבָּא דְּבַר עֶרְוָה לְיָדוֹ וְנִיצַל חֵימָנוּ, עוֹשִׂין לוֹ נֵס. 3
ומביאה הגמרא עוד מעשים באמוראים שבאו לידי נסיון עבירה, 4
ובמסירות נפש פרשו ממנה: כתוב 'בָּרְכוּ ה' מַלְאָכָיו, גִּבֹּרֵי כֹחַ עֹשֵׂי 5
דְבָרוֹ, לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ', מפרשת הגמרא מי הם, בְּגוֹן רַבִּי צָדוֹק 6
וַחֲבֵירָיו שלבשו כח לכוף את יצרם ולהתגבר בחפצי קונם. הגמרא 7
מספרת מה היו מעשיהם. רַבִּי צָדוֹק תַּעֲנִיתֵיהּ הֲהִיא מַטְרוֹנִיתָא – 8
תבעה אותו גויה חשובה לדבר עבירה, והיה מסור בידה להורגו, 9
אָמַר לָהּ רבי צדוק, חָלַשׁ לִי לִיבָּאי וְלֹא מָצִינָא – נחלש ליבי, ואיני 10
יכול לעשות עבירה, ושאל, אֵיבָא מִידֵי לְמֵיכַל – האם יש משהו 11
לאכול כדי לחזק את הלב. אָמְרָה לֵיהּ המטרוניתא, אֵיבָא – יש רק 12
דָּבָר טָמֵא – האסור באכילה. אָמַר לָהּ רבי צדוק, מַאי נָפְקָא מִינָּהּ 13
– מה ההבדל איזה מאכל הזדמן, יש ללמוד מכך, דְּעָבִיד הָא אָכוּל 14
הָא – העושה עבירה זו, רואי לאכול דברים אסורים. שָׁנְיָרת תַּנּוּרָא 15
– הדליקה המטרוניתא אש בתנור, קָא מַנְחָא לֵיהּ – והניחה לצלות 16
בתוכו את המאכל הטמא, סָלִיק וְיָתִיב בְּגַוֵּיהּ – עלה רבי צדוק 17
ונכנס לישב בתוך התנור, אָמְרָה לֵיהּ – המטרוניתא, מַאי הַאי – מה 18
המעשה הזה, אָמַר לָהּ רבי צדוק, דְּעָבִיד הָא נָפֵיל בָּהָא – מי שעושה 19
עבירה זו, סופו שנופל באש הגהינום. אָמְרָה לֵיהּ המטרוניתא, אִי 20
יָדְעִי כּוּלֵי הַאי – אילו ידעתי שכה חמור אצלכם ענין זה, לֹא 21
צְעָרְתִּיךְ – לא הייתי מצערת אותך לתבוע אותך לעבירה. 22
ומביאה הגמרא מעשה נוסף: רַב כָּהֲנָא הֲוָה קָמְוַזִּין דִּיקּוֹלֵי – היה 23
מוכר סלים שהנשים מניחות בהם את כלי האריגה, וכיון שהיה 24
עסקו עם הנשים, תְּבָעָתֵיהּ הֲהִיא מַטְרוֹנִיתָא – תבעה אותו גויה 25
לדבר עבירה, והיה מסור בידה להורגו, אָמַר לָהּ רב כהנא, אֵיזִיל 26
אֵיקַשֵּׁיט נַפְשָׁאי – אלך ואקשט עצמי לפני העבירה, סָלִיק וְקָנָפֵיל 27
מֵאֲנָרָא לְאַרְעָא עלה לגג, ונפל מהגג לארץ, אך אָתָא – בא אֵלֵיהוּ 28
הנביא, קַבְלֵיהּ – תפסו כדי שלא ינזק בנפילה, אָמַר לֵיהּ אליהו, 29
אַטְרַחְתַּן – הטרחת אותי להגיע ממרחק אַרְבַּע מֵאָה פַּרְסֵי – פרסה 30
כדי להצילך, אָמַר לֵיהּ רב כהנא, מִי גָּרֵם לְךָ שאגיע לידי נסיון זה, 31
לַאו עֲנִיּוּתָא – וכי לא העניות היא שגורמת שיהיה עסקי עם 32
הנשים, ומחמת כן יְהַב לֵיהּ – נתן לו אליהו שִׁיפָא דְּדִינְרֵי – כלי 33
ששמו 'שיפא' מלא דינרים, ושוב לא הוזקק למכור סלים: 34
הגמרא חוזרת לבאר את המשנה בפאה שהובאה לעיל: רַבִּי לֵיהּ 35
[ר' הקשה לו] רָבָא לְרַב נַחְמָן, תְּנַן, אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה אוֹתָן 36
וְאוֹכֵל פֵּירוֹתֵיהֶן – פירות שכרם בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַקֶּרֶן – עיקר השכר 37
קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, אֵלּוּ הֵן, כִּיבּוּד אָב וָאֵם, וּגְמִילוּת חֲסָדִים, 38
וַהֲבָאַת שָׁלוֹם שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵירוֹ, וְתַלְמוּד תּוֹרָה שקול כְּנֶגֶד כּוּלָּם - 39
כנגד כל המצוות. 40
ומבאר מהיכן לומדים זאת: כִּיבּוּד אָב וָאֵם כְּתִיב, 'כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ 41
וְאֶת אִמֶּךָ וגו' לְמַעַן יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ, וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ', יאריכן ימיך 42
לעולם הבא, וייטב לך בעולם הזה. גְּמִילוּת חֲסָדִים כְּתִיב, 'רַדְפָה 43
צְדָקָה וָחֶסֶד יִמְצָא חַיִּים צְדָקָה וְכָבוֹד', חיים בעולם הבא, צדקה 44
וכבוד בעולם הזה. וַהֲבָאַת שָׁלוֹם כְּתִיב, 'בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ', 45
וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אָתְיָא – לומדים בגזירה שווה 'רְדִיפָה' 'רְדִיפָה', 46
כְּתִיב הָכָא – במביא שלום, 'בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ' וּכְתִיב הָתָם – 47
בגמילות חסדים, ''רַדְפָה' צְדָקָה וָחֶסֶד', וכשם שבגמילות חסדים 48
זוכה לחיים בעולם הבא, וצדקה ושלום בעולם הזה, כך בהבאת 49
שלום זוכה לזה. תַּלְמוּד תּוֹרָה כְּתִיב, 'כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאוֹרֶךְ יָמֶיךָ', 50
חייך בעולם הזה, ואורך ימיך בעולם הבא. 51
מקשה רבא לרב נחמן, בְּשִׁילּוּחַ הַקֵּן נָמֵי כְּתִיב 'לְמַעַן יִיטַב לָךְ 52
וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים', ולכן לֵיתָנֵי נָמֵי הָא – שישנה גם את שילוח הקן. 53
השיב רב נחמן, תָּנָא וְשַׁיֵּיר – שנה דברים אלו, ושייר שילוח הקן, 54
אף שגם בזה אוכל פירות בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא. 55
הקשה שוב רבא, תָּנֵי תָּנָא – התנא שונה 'אֵלּוּ דְּבָרִים', שמשמעו 56
שרק דברים אלו בכלל, וְאִתְּ אָמְרַתְּ תָּנָא וְשַׁיֵּיר – ואתה אומר 57
ששייר. 58
אָמַר רָבָא תירוץ לקושייתו, רַב אִידִי אַסְבְּרָא לִי – הסביר לי מדוע 59

רק דברים אלו מנויים במשנה, משום שנאמר 'אִמְרוּ צַדִּיק כִּי טוֹב, 60
כִּי פְרִי מַעַלְלֵיהֶם יֹאכֵלוּ', ולכאורה קשה אומרו 'צַדִּיק כִּי טוֹב', וְכִי 61
יֵשׁ צַדִּיק שהוא טוֹב וְיֵשׁ צַדִּיק שֶׁאֵינוֹ טוֹב, הרי כל צדיק טוב הוא. 62
אֶלָּא כך מתפרש הפסוק, מי שהוא טוֹב לַשָּׁמַיִם וְלַבְּרִיּוֹת, שגם 63
בשמים וגם הבריות נהנים ממעשיו הטובים, זֶהוּ צַדִּיק טוֹב שאוכל 64
פרי מעשיו הטובים בעולם הזה, אך מי שהוא טוֹב לַשָּׁמַיִם וְרָע 65
לַבְּרִיּוֹת – שאינו נוהג בטובה עם הבריות, זֶהוּ צַדִּיק שֶׁאֵינוֹ טוֹב, 66
ולכן רק הדברים שנמנו במשנה, שהעושה אותם מיטיב גם עם 67
הבריות, אוכל פירותיהם בעולם הזה, אך בשילוח הקן אין טובה 68
לבריות, ואין אוכל פירותיו בעולם הזה. 69
כַּיּוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר, נאמר בפסוק 'אוֹי לָרָשָׁע רָע, כִּי גְמוּל יָדָיו 70
יֵעָשֶׂה לוֹ'. ואף שם קשה, וְכִי יֵשׁ רָשָׁע רַע וְיֵשׁ שֶׁאֵינוֹ רַע, הרי כל 71
רשע רע הוא. אֶלָּא כך מתפרש הפסוק, מי שהוא רַע לַשָּׁמַיִם וְרָע 72
לַבְּרִיּוֹת, כגון רוצח גזלן וגנב, הוּא רָשָׁע רַע, אך אם הוא רק רַע 73
לַשָּׁמַיִם וְאֵינוֹ רַע לַבְּרִיּוֹת, כגון מגלה עריות, מבזה המועדים, 74
ואוכל חלב, זֶהוּ רָשָׁע שֶׁאֵינוֹ רַע: 75
ומביאה הגמרא עוד ברייתא המפרשת פסוקים אלו: הַזְּכוּת מחמת 76
מעשים טובים, יֵשׁ לָהּ קֶרֶן – שכר המצוה, וְיֵשׁ לָהּ פֵּירוֹת יותר 77
משכר המצוה, שֶׁנֶּאֱמַר 'אִמְרוּ צַדִּיק כִּי טוֹב וגו' כִּי פְרִי מַעַלְלֵיהֶם 78
יֹאכֵלוּ', הרי שיש פרי למעשים הטובים, אך עֲבֵירָה יֵשׁ לָהּ קֶרֶן 79
ליענש על עוונו, אך וְאֵין לָהּ פֵּירוֹת ליענש יותר מעוונו, שֶׁנֶּאֱמַר 80
'אוֹי לָרָשָׁע רָע וגו' כִּי גְמוּל יָדָיו יֵעָשֶׂה לוֹ', רק גמול ידיו מקבל ולא 81
יותר. שואלת הגמרא, וְאֶלָּא מַה אֲנִי מְקַיֵּים איך אפרש את הפסוק 82
'וְיֹאכְלוּ מִפְּרִי דַרְכָּם וּמִמַּעֲצֹתֵיהֶם יִשְׂבָּעוּ', שאוכלים בחייהם פירות 83
עוונותיהם, בצרות המוצאות אותם, והקרן שמורה להם בגיהנם. 84
משיבה הגמרא, עֲבֵירָה שֶׁעוֹשָׂה פֵּירוֹת, כגון חילול ה', יֵשׁ לָהּ 85
פֵּירוֹת, שמקבל עונש גם על פירות העבירה, וְשֶׁאֵין עוֹשָׂה פֵּירוֹת, 86
שאין בה חילול ה', אֵין לָהּ פֵּירוֹת. 87
התבאר לעיל שאין הקב"ה מעניש על מחשבה רעה במעשה, 88
הגמרא להלן מבארת שממחשבת מצוה נחשבת במעשה, ויש אופן 89
שאף מחשבה רעה נחשבת במעשה: מַחְשָׁבָה טוֹבָה – שחשב 90
לעשות מצוה, אף אם נאנס ולא עשאה, הקב"ה מְצָרְפָהּ לְהיחשב 91
כעושה מַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר 'אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, וַיַּקְשֵׁב ה' 92
וַיִּשְׁמָע, וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו, לְיִרְאֵי ה' וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ', שואלת 93
הגמרא, מַאי – מה הפירוש וּלְחוֹשְׁבֵי שְׁמוֹ. משיבה הגמרא, אָמַר רַב 94
אַסִי, אֲפִילּוּ רק חָשַׁב אָדָם לַעֲשׂוֹת מִצְוָה, וְנֶאֱנַס לבסוף וְלֹא עֲשָׂאָהּ, 95
מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ עֲשָׂאָהּ. אך מַחְשָׁבָה שחשב לעשות רָעָה 96
ולא עלה בידו, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצָרְפָהּ לְמַעֲשֶׂה – להענישו 97
בעושה עבירה, שֶׁנֶּאֱמַר 'אָוֶן אִם רָאִיתִי בְלִבִּי, לֹא יִשְׁמַע ה'", כלומר, 98
שעשה עמנו כלא רואה ולא שומע מחשבות רעות שבליבנו. 99
שואלת הגמרא, וְאֶלָּא מַה אֲנִי מְקַיֵּים – איך יתפרש הכתוב 'הִנְנִי 100
מֵבִיא אֶל הָעָם הַזֶּה רָעָה פְּרִי מַחְשְׁבוֹתָם, וגו' שיעניש על 101
המחשבה. משיבה הגמרא, מַחְשָׁבָה שֶׁעוֹשָׂה פְּרִי – שלבסוף עשה 102
מחשבתו הרעה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצָרְפָהּ כשנותן עונש על 103
המעשה, לְמַעֲשֶׂה לענוש עליה, אך מַחְשָׁבָה שֶׁאֵין בָּהּ פְּרִי – 104
שלבסוף לא עשה מחשבתו, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצָרְפָהּ לְמַעֲשֶׂה 105
– להיחשב כעושה מעשה. 106
מקשה הגמרא, וְאֶלָּא הָא דִּכְתִיב – זה שכתוב בפסוק 'לְמַעַן תִּפֹּשׂ 107
אֶת [בֵּית] יִשְׂרָאֵל בְּלִבָּם', הרי שאף על הרהור עבירה נענשים. 108
מתרצת הגמרא, אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, הָהוּא – הפסוק הזה, 109
בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הוּא דִּכְתִיב, שבה נענשים אף על המחשבה, 110
דְּאָמַר מַר בברייתא, חֲמִשָּׁה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁכָּל הַכּוֹפֵר בָּהּ – 111
בעבודה זרה, כְּמוֹהָ כְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ, ואילו המודה בעבודה 112
זרה, ככופר בכל התורה כולה, ולכן בעבודה זרה אף את 113
המחשבה מצרף הקב"ה למעשה. 114
הגמרא מתרצת תירוץ נוסף: עוֹד אָמַר, מה שנאמר 'לְמַעַן תִּפֹּשׂ 115
אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּלִבָּם', שנענשים על מחשבת עבירה, יש לבאר 116
כְּדְרַב הוּנָא, דְּאָמַר רַב הוּנָא, כֵּיוָן שֶׁעָבַר אָדָם עֲבֵירָה וְשָׁנָה בָּהּ 117
לעבור עליה שנית, הוּתְּרָה לוֹ. מקשה הגמרא, הוּתְּרָה לוֹ סַלְקָא 118

המשך בעמוד כט

דַּעֲתָךְ – וכי עולה בדעתך שהותר לו אותו איסור. מתרצת הגמרא, אֶלָּא הפירוש הוא שנַעֲשִׂית לוֹ כְּהֶיתֵּר, ואם חשב שוב לעבור עבירה זו, אף אם לבסוף לא עשאה, הקב"ה מחשיבה כאילו עבר עבירה.

אגב שהזכירה הגמרא חומר עוון חילול ה', מביאה הגמרא עוד בחומר עוון זה: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ מְשׁוּם רַבִּי חֲנִינָא, נוֹחַ לוֹ לְאָדָם שֶׁיַּעֲבוֹר עֲבֵירָה בַּסֵּתֶר – באין רואים, שלא ילמדו ממעשיו, וְאַל יְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם לעבור עבירה בְּפַרְהֶסְיָא – בגלוי, שמא ילמדו ממעשיו, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְאַתֶּם בֵּית יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר ה' אלקים, אִישׁ גִּלּוּלָיו לְכוּ עִבְדוּ, [וְאַחַר] אִם אֵינְכֶם שֹׁמְעִים אֵלָי, וְאֶת שֵׁם קָדְשִׁי לֹא תְחַלְּלוּ', כלומר, מוטב שתעבדו עבודה זרה בסתר, ולא תחללו שם שמים בגלוי, שהרואה זאת מזלזל בכבוד המקום.

הגמרא מביאה עצה להימנע מחילול ה': אָמַר רַבִּי אֶלְעָאי הַזָּקֵן, אִם רוֹאֶה אָדָם שֶׁיִּצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו ואינו יכול לעמוד כנגדו, יֵלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, וְיִלְבַּשׁ שְׁחוֹרִים וְיִתְכַּסֶּה שְׁחוֹרִים, ועל ידי זה יכנע ליבו שלא לילך אחר היצר הרע, וְאִם לֹא יכנע לבבו, יַעֲשֶׂה באותו מקום כְּמוֹ שֶׁלִּבּוֹ חָפֵץ, וכיון שאין מכירים אותו לא ילמדו ממעשיו הרעים, וְאַל יְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בְּפַרְהֶסְיָא – לעבור עבירה במקום שמכירים אותו, כיון שילמדו ממעשיו הרעים, ויתבזה כבוד המקום.

מקשה הגמרא, אֵינִי – אין הדבר כן, וְהָתַנְיָא, כֹּל שֶׁלֹּא חָם עַל כְּבוֹד קוֹנוֹ, רָאוּי לוֹ יותר שֶׁלֹּא הִיה בָּא לָעוֹלָם. מפרשת הגמרא, מַה הִיא – איזה דבר נקרא שאינו חס על כבוד קונו, רַבָּה אוֹמֵר, זֶה הַמִּסְתַּבֵּל בַּקֶּשֶׁת. ורַב יוֹסֵף אוֹמֵר, זֶה הָעוֹבֵר עֲבֵירָה בַּסֵּתֶר, שחושש שיראוהו בני אדם ואינו חושש שהקב"ה יראהו, הרי שחמור העובר עבירה בסתר יותר מהעובר בגלוי. מתרצת הגמרא, לֹא קַשְׁיָא, הָא – הברייתא שאמרה שהעובר עבירה בסתר אינו חס על כבוד קונו, מדובר באופן דְּמָצֵי כָּיֵיף לְיִצְרֵיהּ – שיכול לכוף את יצרו ולא לעבור עבירה, ובכל זאת עובר בסתר, משום שמשים עין של מעלה שכביכול אינה רואה. וְהָא – מה שאמר רבי אילעאי הזקן, שילך למקום שאין מכירים אותו ויעשה מה שלבו חפץ, מדובר באופן דְּלֹא מָצֵי כָּיֵיף לְיִצְרֵיהּ – שאינו יכול לכוף את יצרו שלא לעבור עבירה, ומוטב שיעבור בסתר ולא יחלל שם שמים.

הגמרא מביאה עוד בחומר עוון חילול ה': תָּנֵן הָתָם, אֵין מַקִּיפִין בְּחִילּוּל הַשֵּׁם, אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד אין מקיפים להם. שואלת הגמרא, מַאי – מה הפירוש אֵין מַקִּיפִין. עונה הגמרא, אָמַר מַר זוּטְרָא, שֶׁאֵין עוֹשִׂים כָּהֶנְוֹנִי שמובר בהקפה וגובה חובו רק אחר זמן, אלא נפרעים לאלתר.

הגמרא מפרשת ביאור נוסף: מַר בְּרֵיהּ דְּרַבָּנָא אָמַר, כוונת הברייתא לוֹמַר, שֶׁאִם הָיְתָה כף הזכויות והעוונות שְׁקוּלָה, עבירת חילול ה' מַכְרַעַת את הכף לחובה:

אגב שהוזכרה כף הזכות והחובה, מביאה הגמרא ברייתא בענין זה: תָּנוּ רַבָּנָן, לְעוֹלָם

יִרְאָה אָדָם עַצְמוֹ כְּאִילּוּ הוּא חָצְיוֹ חַיָּיב מחמת עוונותיו, וְחָצְיוֹ זַכַּאי מחמת מצוותיו, אם עָשָׂה מִצְוָה אַחַת, אַשְׁרֵיהוּ, שֶׁהִכְרִיעַ את עַצְמוֹ לְכַף זְכוּת, שנעשה רובו זכויות, ואם עָבַר עֲבֵירָה אַחַת, אוֹי לוֹ, שֶׁהִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ לְכַף חוֹבָה, שנעשה רובו חובה. שֶׁנֶּאֱמַר 'וְחוֹטֵא אֶחָד יְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה', כלומר שִׁבְשְׁבִיל חֵטְא יְחִידִי שֶׁחָטָא והכריע את הכף לחובה, אוֹבֵד מִמֶּנּוּ טוֹבוֹת הַרְבֵּה.

רבי אלעזר ברבי שמעון מפרש את הפסוק על הכלל: רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לְפִי שֶׁהָעוֹלָם נִידּוֹן אַחַר רוּבּוֹ, שכשרובו צדיקים זוכים לטובה, וכשרובם רשעים נענשים, וְהַיָּחִיד נִידּוֹן אַחַר רוּבּוֹ, שכשרובו זכויות הוא צדיק, וכשרובו עוונות הוא רשע, לכן צריך לחשוב את העולם כמחצה צדיקים ומחצה רשעים, ואת עצמו כמחצה זכויות ומחצה עוונות, אם עָשָׂה מִצְוָה אַחַת, אַשְׁרֵיו, שֶׁהִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ להיחשב צדיק, וְאֶת כָּל הָעוֹלָם הכריע לְכַף זְכוּת, כיון שנעשה רובו צדיקים. ואם עָבַר עֲבֵירָה אַחַת, אוֹי לוֹ, משום שֶׁהִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ להיחשב רשע, וְאֶת כָּל הָעוֹלָם הכריע לְכַף חוֹבָה, כיון שנעשה רובו רשעים, וזהו שֶׁנֶּאֱמַר, 'וְחוֹטֵא אֶחָד יְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה', כלומר, שִׁבְשְׁבִיל חֵטְא יְחִידִי שֶׁעָשָׂה זֶה, אֹבֵד מִמֶּנּוּ וּמִכָּל הָעוֹלָם טוֹבָה הַרְבֵּה.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר, אֲפִילּוּ מי שהיה צַדִּיק גָּמוּר כָּל יָמָיו, וּמָרַד בקב"ה בְּאַחֲרוֹנָה – בסוף ימיו, אִיבֵּד אֶת שכר המצוות הָרִאשׁוֹנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר 'צִדְקָתָ֣ךְ הַצַּדִּ֔יק לֹא תַצִּ֥ילֶנּוּ בְּי֖וֹם פִּשְׁע֑וֹ'. וַאֲפִילּוּ מי שהיה רָשָׁע גָּמוּר כָּל יָמָיו, וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה בָּאַחֲרוֹנָה – בסוף ימיו, אֵין מַזְכִּירִים לוֹ שוּב את רִשְׁעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפסוק, 'וּרְשִׁעַ֣ רָשָׁ֔ע לֹא יִכָּשֶׁל בּ֖וֹ בְּי֣וֹם שׁוּבוֹ֑ מֵרִשְׁע֗וֹ'.שואלת הגמרא, וְנֵיהֲוֵי – שיהיה זה שמרד באחרונה לפחות כְּמֶחֱצָה עֲוֹנוֹת וּמֶחֱצָה זְכֻיּוֹת. מתרצת הגמרא, אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, בְּתוֹלֶה – מתחרט עַל המצוות הָרִאשׁוֹנוֹת, ולכן מפסיד את שכרם:

משנה

משנה זו היא המשך המשנה הקודמת שמבארת שכר המצוות, ומוסיפה באיזה אופן יושלם האדם, ובאיזה אופן יאבד.

כָּל שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּמִקְרָא – בלימוד תורה נביאים וכתובים, וּבְמִשְׁנָה – בלימוד משניות, וּבְדֶרֶךְ אֶרֶץ – שחברתו עם בני אדם נאה בעדינות ונימוס, לֹא בְּמִקְרֶה הוּא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בְמְהֵרָה נִנָּתֵק', החבל שעשוי משלשה חוטים, לא נקרע במהירות, והנמשל, שמי שיש בו שלשת מעלות אלו אינו מתנתק מהם במהרה לחטוא. וְכָל שֶׁאֵינוֹ לֹא בְּמִקְרָא וְלֹא בְּמִשְׁנָה וְלֹא בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ, אֵינוֹ מִן הַיְּשׁוּב, אינו מועיל לישובו של עולם, ואין מושבו אלא מושב לצים, ופסול לעדות:

גמרא

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק, לְמַה צַּדִּיקִים נִמְשָׁלִים ביסוריהם בָּעוֹלָם הַזֶּה, לְאִילָן שֶׁכּוֹפְלוֹ עוֹמֵד בִּמְקוֹם טָהֳרָה, וְנוֹפוֹ – מעט ממנו נוֹטֶה לִמְקוֹם טוּמְאָה, שאם נִקְצֵץ נוֹפוֹ העומד במקום הטומאה, נמצא שכּוֹפְלוֹ עוֹמֵד בִּמְקוֹם טָהֳרָה. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא יִסּוּרִים עַל צַדִּיקִים בָּעוֹלָם הַזֶּה לְמרק מיעוט עוונותיהם, כְּדֵי שֶׁיִּרְשׁוּ הָעוֹלָם הַבָּא ללא צער, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר, וְאַחֲרִיתְךָ יִשְׂגֶּה מְאֹד' – ראשיתך תהיה מעט ובצער לעומת אחריתך שתגדל מאוד.

וְלָמָּה רְשָׁעִים דּוֹמִים בטובתם בָּעוֹלָם הַזֶּה, לְאִילָן שֶׁכּוֹפְלוֹ עוֹמֵד בִּמְקוֹם טוּמְאָה, וְנוֹפוֹ נוֹטֶה לִמְקוֹם טָהֳרָה, שאם נִקְצֵץ נוֹפוֹ הנוטה למקום הטהרה, נמצא שכּוֹפְלוֹ עוֹמֵד בִּמְקוֹם טוּמְאָה. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁפִּיעַ לָהֶן טוֹבָה לָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּדֵי לְטוֹרְדָן מהעולם הבא, וּלְהוֹרִישָׁן לַמַּדְרֵגָה הַתַּחְתּוֹנָה בגיהנם, שֶׁנֶּאֱמַר 'יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר לִפְנֵי אִישׁ, וְאַחֲרִיתָהּ דַּרְכֵי מָוֶת' – שכשהרשעים רואים שדרכם מצליחה בעולם הזה, סבורים שדרכם ישרה, אך האמת ששלוה זו מכינה עבורם דרכי מוות:

התבאר במשנה שמי שישנו במקרא ובמשנה – דהיינו לימוד התורה, ודרך ארץ – דהיינו מעשה המידות הטובות, לא במדרה חוטא, הגמרא מבררת איזה מהם עיקר: וּבְכָךְ הָיָה רַבִּי מַתְּיָה בֶּן חָרָשׁ וְזִקְנִים מִסּוּפִין בַּעֲלִיַּת – בקומה העליונה של בֵּית אדם ששמו נַתְזָה בְּלוֹד, נִשְׁאֲלָה שְׁאֵילָה זוֹ בִּפְנֵיהֶם, האם תַּלְמוּד תורה גָּדוֹל מעשיית מצוות, אוֹ מַעֲשֶׂה המצוות גָּדוֹל מתלמוד. נַעֲנָה רַבִּי טַרְפוֹן וְאָמַר, מַעֲשֶׂה המצוות גָּדוֹל מתלמוד. נַעֲנָה רַבִּי עֲקִיבָא וְאָמַר, תַּלְמוּד גָּדוֹל ממעשה המצוות. נַעֲנוּ כּוּלָּם – שאר החכמים וְאָמְרוּ, תַּלְמוּד גָּדוֹל ממעשה המצוות, משום שֶׁהַתַּלְמוּד מֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה, ונמצא בידו גם תורה וגם מצוות.

הגמרא מביאה ברייתא במעלת התלמוד על המעשה: תָּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, גָּדוֹל תַּלְמוּד יותר ממעשה, שהרי מצינו שֶׁקָּדַם לְמצות הפרשת חַלָּה אַרְבָּעִים שָׁנָה, שללמוד תורה התחייבו מיד בקבלת התורה בחודש השלישי לצאתם ממצרים, ואילו בחלה התחייבו רק אחר ארבעים שנה כשנכנסו לארץ. לִתְרוּמוֹת וּלְמַעֲשְׂרוֹת קדם תלמוד תורה חֲמִשִּׁים וְאַרְבַּע שנה, שהתחייבו בהם רק אחר ארבע עשרה שנה שכבשו את הארץ וחילקוה לשבטים. לִשְׁמִיטִּים קדם תלמוד תורה שִׁשִּׁים וְאַחַת שנה, שרק אחר שהתחילו לנהוג תרומות ומעשרות, התחילו למנות שבע שנים עד השמיטה הראשונה. לְיוֹבְלוֹת קדם תלמוד תורה מֵאָה וְשִׁלֹּשׁ שנה, שהיובל הראשון חל אחר ארבעים ותשע שנה מתחילת המנין לשמיטה הראשונה.

מקשה הגמרא, וכי ליובלות קדם רק מֵאָה וְשִׁלֹּשׁ שנים, הלא מֵאָה וְאַרְבַּע שנים הֲוֵיין – היו בין מצות תלמוד תורה למצות יובל, שהרי משמט רק בסופו, וכבר עברו חמישים שנים. מתרצת הגמרא, קָסָבַר – סובר רבי יוסי, יוֹבֵל מִתְּחִילָתוֹ – מיום כיפור שבתחילתו הוּא מְשַׁמֵּט, וחוזרות השדות לבעליהן והעבדים משתחררים, ולכן נחשב שקדם ליובל רק מאה ושלש שנים.

מוסיפה הגמרא, וּכְשֵׁם שֶׁהַלִּימּוּד קוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה, כָּךְ דִּינוֹ ליום הדין, קוֹדֵם לְדִין שעל מַעֲשֶׂה המצוות, כְּדְרַב הַמְנוּנָא, דְּאָמַר רַב הַמְנוּנָא, אֵין תְּחִילַת דִּינוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, שישאלוהו מדוע לא עסק בתורה, שֶׁנֶּאֱמַר 'פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן' – הפורק מעצמו עול תורה שנמשלה למים, הוא תחילת המריבה עמו בדין לעתיד. וּכְשֵׁם שֶׁדִּינוֹ של תלמוד תורה קוֹדֵם לְדִין שעל מַעֲשֶׂה המצוות, כָּךְ שָׁכְרוֹ קוֹדֵם לְשכר המַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר 'יִתֵּן לָהֶם אַרְצוֹת גּוֹיִם וַעֲמַל לְאֻמִּים יִירָשׁוּ, בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרֹתָיו יִנְצֹרוּ', הרי שהקדים הכתוב את שמירת חוקיו, שזה תלמוד תורה, לשמירת המצוות:

שנינו במשנה, כָּל שֶׁאֵינוֹ לֹא בְּמִקְרָא וְלֹא בְּמִשְׁנָה ולא בדרך ארץ, אינו מן היישוב: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וּפָסוּל לְעֵדוּת, שכיון שאינו מן היישוב, אין מקפיד על כבוד עצמו, ואין לו בושת פנים.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת עוד הנהגה שהנוהג בה פסול לעדות: תָּנוּ רַבָּנָן, הָאוֹכֵל בַּשּׁוּק, הֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לְכֶלֶב, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שפָּסוּל הוא לְעֵדוּת. כיון שאין מקפיד על כבודו, אינו חושש לזלזל בעצמו ולהיפסל. אָמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין, הֲלָכָה כְּיֵשׁ אוֹמְרִים שפוסלים את האוכל בשוק לעדות.

ומביאה הגמרא עוד בענין מי שאינו מן הישוב: דְּרַשׁ בַּר קַפָּרָא, רַגְוָן,